

י ח י ע ם

(שירטוטים ביאוגרפיים)

בחצות לילה, אור ליום י"ב תשרי שנת תרע"ט, נולד במושבת יבנאל שבגליל התחתון. בו בלילה הגיעו פרשים חודים לעמק־הירדן, ברדפם אחרי חיל התורכים הניגף. בימים שאחריו פשטו צבאות אנגליה ואחרים במשעולי הגליל, כבשוהו וישחררוהו. באותו הזמן פשטו בישוב העברי הגלילי הדיים על בשורת הגאולה, וליום השמיני להולדתו ניסרה כבר הבשורה עצמה: הכרזת בלפור על שיבת ציון לעם ישראל, ובכל מושבות הגליל צהלה ושמחה לקראת ימי המשיח המשמשים ובאים. חזון הגאולה הקרובה פעם בלבותיהם של המתכנסים לבריתו של הנולד, ובאור־עניניהם ובמצהלות־פיהם נישאה הברכה, יחי עם ישראל בארצו. והיה בשאול החזון לשם שיקרא לרך הנולד, פרצה קריא: — יחיעם, יחיעם! ויהי שמו בישראל — יחיעם. סמל ואות לברית שנכרתה בין העם האנגלי והעם העברי לתקומתו של האחרון בארצו.

אך מלאו לו ירח ימים והוא גיטלטל עם הוריו ושני אחיו בקרון פתוח מסג'רה לרחובות דרך ודי־ערה, שני לילות ויום. דרך חתחתים מבחינה גשמית אבל מלאה בטחון, אמונה וחופש מבחינה פוליטית. בשורת השיחרור נישאה בפי הצבאות שמחנותיהם נפגשו על כל צעד ושעל, ובפי השכנים, שעתה ביקשו את הקירבה ואת הידידות. כמעט שנה טייל בעריסתו בחוצות רחובות, כשאביו מסיים את משרתו בסג'רה, ועוד שנה ברחובות תל־אביב, בה גרה המשפחה, לרגל עבודת האב במשרדי המוסדות, כמפקח על המטעים. עם עבור המשרדים לירושלים — עולה המשפחה גם היא לירושלמה, והתינוק בן השנתיים משוטט ברחובות הסלעיים של שכונת־הבוכרים. פעם הרחיק לכת ונקלע לגן־ילדים ושם ראה תינוקות מצחקים ושרים ומעל הקירות מביטים סוסים, פרות, תרנגולות וחיות־בית אחרות. הוא קרא את כולם בשמותיהם ויתערב בין התינוקות כאילו היה חברם. לא עברו ימים מרובים ויהי משחק עמהם ומשעשעם בספורים.

במלאת לו חמש שנים נכנס לבית הספר העממי שבבית־הכרם, מקום מגורו החדש. ראשו נטוי לתורה; ידיו להתעסקות בעפר־הגינה, ועיניו — לטבע הסביבה. בשנתו התשיעית הוא מביע את רשמי הסתכלותו בשפת־שירה לא חרוזה אבל טבעית ופשוטה. באחד מהם ניתן ניב לערפל הלבן העוטף בבוקר־חורף את הבקעה שלפני ביתו וזהרורי־השמש הטובלים בו. פעם דובב את הנצנוצים שבאגלי הטל הנחלים על העצים שלפני חלונו. אך משגדל — שקע בלימודים ובקריאה ויותר מזה בחיפוש אחרי דבר מה — שלא ידע לקרא בשם גם בימי־חייו האחרונים.

בבית הספר העממי היתה דרכו לגמנסיה לירושלים. הצעיר שבתלמידים — אך בין הטובים שבהם, מקשיב ומתמיד, אך גם שובב, "הגון" בחברת הילדים ועליו, אם כי רגש "נחיתות" מדכאו לפעמים: הוא נמך קומה ורזה. "איני רוצה להיות קטן" — התודה לפני הרופא. אותה שעה אוחותו רוח דחית והא דבק במסורת עברית, עולה לבית הכנסת בלילי שבת, ובהיותו לבר־מצוה מעניקהו אביו ב"סידור", לבקשתו. אך זו חלפה מהר, והוא מתחבר לחברת נוער. בשנתו הארבע־עשרה מתחילה צמיחתו המהירה ובזמן קצר הוא גבוה משכמו ומעלה מעל כל חבריו ואחיו. "עוד מעט ויהיה גבוה כאבא" — וזו משאלתו. ב"חופש הגדול" שבין השנה הששית לשביעית הוא יוצא לעבוד במושבבה בהרצליה, אצל מורד במידית קרקע. מכתבו הקצר מספר בגאווה על "הלטח" הגבוהה הנשאת בידו והוא אינו עיף. בחופש הגדול שאחריו הוא עובד ברחובות, ובקיץ תרצ"ה, בעוד לא מלאו לו י"ז שנה, הוא גואם בגמנסיה את נאום הסיום בשם חבריו, וקובל על מוריו, "שאינם מקנים לתלמידים חינוך לאומי־ארכי־יושבי במידה שיהיו מוכנים לתת את עצמם לקיום המולדת". למחרתו הוא

יוצא למחנה-עבודה במשמרי-עמק, ושם הוא פועל בשני כיוונים: בעבודת-האדמה ובהדרכת הנוער. מעתה הוא נתון בחיים אלה, מתמסר להם באמונה ובתום, אבל בנפשו אין שקט, הוא אינו חדל מלבקש ומלחפש ומשאל את עצמו: אי הנתיתו של? והנה פורצים מאורעות תרצ"ו, הוא נכנס לשורה, ודומה שהשקט מתחיל לפוקדו. האם מצא שם את עצמו?

בו בזמן אינו מפסיק את משנתו בקריאה ובעיון, בפיתוח החוש המוסיקלי שנעזר בקרב ובעיצוב השקפה על תפקידי הנוער שלנו ושליחותו. בשנת תרצ"ו הוא מתחבר לפלוגת נוער א"י היוצרת את קיבוץ ג' של "השומר הצעיר" בצרף העץ שבמבוא ראשון-לציון, נוטל את הטוריה בידיו הארוכות, כופף את גוף התמר לעצי-ההדר, כאשר עשה אביו בגילו בעלותו כחלוץ ארצה, ואינו מניח את שרביט-ההדרכה וההגדרה. למראית עין הוא שמח ועליו ומרוצה. אבל בקרבו תסיסה תהומית. במכתבו להוריו מיום 1.2.37 הוא כותב:

"דומני שנתברכתי בתכונה עזה מאד של חקרנות, של מציאת פרובלימות, של חילופי-מזג ורוח חזקים, ללא הבטחון והאיטיות האכריים המונעים בעד ריצה אחרי כל הלך רוח. הרבה והרבה דברים נטחנו בטחנתי, מהם שנמאסו עלי או עברו עלי; מהם חדשים ובעורים, ושונים ורבים הם. "אדם בקיבוץ" — לא עלה בדעתי מעולם שיש במושג זה גודש כה רב של פרובלימות. מיום ליום אתה מגלה דברים חדשים. אתה מתעמק במהות נטיותיך הסימפטיות שלך. אתה מגלה גילויים חברתיים-ציבוריים בקיבוץ וכן גילויים אינדיבידואליים אצל אנשים שונים... עדיין נמצא הכל במצב של "תערוכת עכורה" אצלי. יש להניח לכלי עד שישקע התוכן ויצטללו המים..."

ולא רק להניח שיצטללו המים מתוך אדישות והסתגדות אלא הוא מחזר אחרי אמצעים עד לכך בחברת חברתו הצעירה ממנו בשנתיים, שמצאה בחצר בית-המדרש למורים בבית-הכרם, ונפשה ערה ואונה קשובה ולבבה מלא רגש-חיים; בחברת הרודן שלו יוהר הגדול ממנו בשנתיים והם דבוקים זה בזה ואחוזים במראה חיצוני כבמראה פנימי, בחזיה הומוריסטית-לגלגנית של הקדושה המלולית וביחס רציני-קדוש-חמים לצו והמשמעת במעשה, כששניהם מפליגים בשטף לשון עברית חיה, ציורית-פולסטית מתובלת תבלין חריף עתיק יומין ועד הפלפלין החדשים ה"צבריים": על מוסיקה ועל ספרות ועל תופעות ציבוריות וכל כיוצא בהן; במכתבי-אביו, המספרים על אדמה ועבודה ועל עצים ושגשוג ("מכתבו של אבא היה לי חג קטן!") — הוא כותב — "נוגעת אל לבי ויקרה לי כל שורה שלו וכו' וכו'"; בחברת אמו השואבת עונג מעיני העמיקות ורק אתה הוא ממתיק סוד על חלומותיו ועל "אותה הנערה" שתזמינה אליה לשבת, ותכבדה בכוס חמיצה קרה כידי-הטובה עליה ובה הוא רואה את רוח "הבית" הנערג. ואעפ"כ אינו מרשה לעצמו —

"לבוא הביתה לאיזה ימים — הוא כותב להורים מהקיבוץ — זאת לא אעשה. נדמה לי לעתים שעוד לא הבנתי שכאן ביתי. שכאן צריך להיות ביתי. שגם אם אין לי עבודה — אין עלי לגרוד תמיד אלא לשבת בבית, פה. יכול ורוצה אני לבקרכם תכופות, אבל לבוא "הביתה" — הרי אני בביתי!"

הוא בביתו וטוב לו, בפרט שהעבודה מצויה ועבודה ממש. "השבע היה כולו רחוי גשם, — כתוב במכתבו מיום 9.2.38 — והיום נטעתי גפנים תחת מטר דק ונוכרתי ברשימתו של אבא, "נטעתי", ושמחתי מאד. שמחתי על שיש הנאה בעבודה, ביצירת-כפנים, שמחתי על שאחרי הכל בן אני לאבי ואוהב את האדמה כל כך!" ונראה כאילו מצא הכד את המבוע והוא מתמלא והולך. אבל הנה באים ימים ומתגלה שהמעין לא הרווהו, והבית לא היה בית. בסופה של אותה שנה הוא עוזב את הקיבוץ ונפרד ממנו במכתב שלא נשלח, אך נשאר בידי חברתו ובו נאמר:

"וקרה הדבר שאיני יודע אם להגדירו במלה "אסון" או "פועל יוצא". האם קרה למי שהוא לעשות מעשה, לעסוק בדבר מה, להשקיע מרץ ורצון ופתאום לעמוד ולחוש תחושת תפלות בכל מה שעשה? לחוש פתאום בחוסר הטעם, בחוסר — הייתי אומר — האחיזה במעשה הנעשה? נדמה לי שנשמט מידי קצה החוט המוליך במבוכ, בחשכה, אותו החוט של ה"לשם מה", אותו נותן הטעם, אותו המנמק את המעשה, הנותן הצדקה לסבל,

ליותור, אותו הלוחש לך: נכון! קשה! אולם עליך לעשות, יש טעם לדבר, ואם בעל נפש אתה — עמוד ועשה!" אותו חוס מוביל נשמט מהידים...

„ואל תטעו בי לחשוב שאבדתי את האמונה במפעל, שאיני מכיר בדרך החברתית (הפעולית, הציונית והאישית) שלנו. לו כן היה — כי אז היה הכל כואב מאוד, מרגיז ומעליב מאד, אולם גם בר-מסקנות לחלוטין, אז היה ברור מה לעשות! אולם הכל נשאר על מקומו, כל אמונה לא נתערה. קשה לי להסביר מה קרה כאן, זהו מעין סיבוב על צירים"... והלאה: „עלי להכריע בדברים גדולים מדי, אני תלוי ועומד ומתנווד על פרשת דרכים. פועמת בי הכרה עמוקה באמת ובגודל דרכנו, אך גם פועמת בי התנגדות סובייקטיבית לחברה שאני נמצא בה כעת ולאורח-חיייה, — ודופק בי צורך עז למצוא פורקן לרצונות שלי, לנטיות שלי; שולטת בי תאוה עזה לטעם, לענין. אני רוצה להשקיע את ראשי ורובי דבר של ענין".

ואחרי שיקול דעת — שלו ושל ההורים — אמר למצוא פורקן על ספסל הלימודים בבתי אולפנא גבוהים ויקם וילך לונדונה. בבת אחת עבר לעולם אחר; אחר במראותיו ובחזיונותיו, באנשיו ובמנהגיו. עיניו משוטטות וצופות; נפשו ערה וסופגת רישומים, אבל כנאמן לצו ולחובה אינו שוכח לשם מה נדד ללונדון המעורפלת. מיד הוא משקיע עצמו בספרים העבים לשנן תורתם. והיסוסים תופסים אותו פן לא יצליח הדבר בידו. כי הנה זה שנים שהספיק מגירסת הגמנסיה והתורה היתה רפויה בידו. „אצטרך לנשום נשימה עמוקה — כתוב במכתבו להורים מיום 15.11.38. — לונק לתוך החומר שלמדתי ולהשתדל לזכור משהו במשך עשרה ימים. כי אין זה נעים ביותר להיות ברשימת הנחשלים". והוא משנן ברצינות בכובד-ראש ובהתמסרות בכל דבר שנראה לו לממש אותה שעה. אעפ"כ אינו מסיח דעתו מהסתכל במסובב אותו, ללמוד ביחוד את האנגלים, בני בריתנו, ואחרי שבחו שם כחדשיים הוא מוסיף:

„אגב, אני מתאהב והולך בלונדון. ז. א. ביפה שבעיר זו, לעומת זה — חנים של הצעירים האנגליים נבאש באפי יותר ויותר, אין להם אף טפה של השקפת עולם, הם משעממים עד חרדה והבחורות שלהם עוד יותר מחורבנות... חלו מזה יש להם מושגים הדיסטיים כאלה במוסר. אל אלוהים! והנימוסים וכל ההבלים הללו. אין לכם מושג! אני מודה לאלוהים יום יום שעשני דוקא יהודי, דוקא ארץ-ישראלי, דוקא „צברה", ואני מתגעגע הביתה יותר ויותר".

אך רצונו עז אתו, הוא מתגבר על הגעגועים בצללו בנבכי ים הלימודים ובחתרו אל חוף, הנראה לו כמבטח, בכל כוחותיו: „אני מלא חרדה לקראת הבחינות, — נאמר במכתב מדצמבר על הבחינות שתהיינה ביוני הבא — ויש להניח שאזיע כדבעי, משום שאין דבר שמעליב אותי בעולם זה ככשלו, — אני אוהב להצליח, וטוב שאני חש על בשרי את האמת, שכדי להצליח צריך לדעת, וכדי לדעת צריך לעבוד ולעולם אל תסתפק ב„שאר רוח" ובזר כשרונות שמרכיבים על ראשך". והוא ידע את חובתו — לעשותה. ימים ולילות הוא מתיחד עם הספרים, המורים והמבחנות במעבדה, ומכל הלימודים משוכות אותו החימה והבוסתניה בגילוייהן המיקרוסקופיים: „יש — כתוב במכתבו מיום 8.2.39 — ששובך כך רטט מורד למחשבה על ההקבלה (האנושית) אל הפרמיטיבים, אל כל אותם הרברים העוברים שם בצורה מיקרוסקופית ועירות ובכל זאת אותה הרוח, אותה המשיכה. אותה היד טווה הכל בחוכמה. דומה שיוצר עליון טובל ידו בנוזל ההיולי וטווה ממנו בניני פלא, בנינים נעים, גדים ונמשכים ולבסוף חשים ומרגישים! נדמה לי, לפתע, שאותו הספרמטוואיד השט לו בכיוון הביצית, בתוך הריר המושך צריך להיות מאושר כל כך, מאושר למלא את צו חייו, למלא את כל תוכן חייו, לשחות לו ככה בים של פלא, של שירה, של יופי, מבלי דעת בברור שהוא הולך להטמע בתוך חומר אחר ולהקים אינדיבידואל חדש, הוא רק זורם לקראת מטרה בחיוניות שכזו וחושבני שהעולם נעשה יפה לשעה קלה!"

בהיותו שקוע במבחנות ובשינון שמות זרים וארוכים, ביחוד בואולוגיה, חוקפים אותו מפעם לפעם געגועים לבית. לאריך, לשירה. „אני מתגעגע מאד לטיפה של שירה עברית,

אלו יכולת למצוא איזה כרך ישן (איני רוצה חדש) של שירי ביאליק, הייתי שמח מאד לקבלו בדואר". ומדי דברו על ימי החופשה, הוא נזכר בארץ וכולו רטס'געגעס. "מגוי וגמור אתי, יהא מה שיהא, בסוף השנה אני חוזר הביתה. אני צריך "מזון לנשמה"; ושם אמצאנו". אבב, זה הוא מערער על עתידו ועל דרכו אליו: "לבי לצמח ולאדמה ולא לעכברים ומקקים — אני רוצה שדה פתוח וקרע חדשה ומקום לנשימה ארוכה" — הרי לכאורה הוא מתוה לעצמו את נתיבו ומכוון את לבו ואת פניו לילך בו לבטח, אבל באמת אין הדבר כן; החטטנות והחיפושים אינם פוסקים, ומפעם לפעם מבצבצת מבין שיט־מכתביו השאלה: אי הדרך? אביו מסייע לו בביקושיו, מעיר ומאיר "שדות־עבודה" שונים, פעם הוא משלח קרני־מישוש ל"שדה הספרות", ועל זה יענה:

"אני נוכח יותר ויותר — לעתים בצער ומיד בכעס על הצער הזה — ש"שדה עבודתי" הוא יותר מכל אני עצמי. אותה התלישות או ה"אפיקורסות", שיוהר ואני מפורסמים בה אינה אלא מין הבטה מיוחדת על הדברים בעולם הזה, שתוצאותה היא חיפוש מתמיד אחרי אותו ההד העולה מבתוכי, חיפוש מתמיד אחרי אמת אחת, שהיא לא מפלגתית, לא "חברתית" לא, "מהפכנית" ולא שאר מיני דברים, אלא אמת של האני. בשבילי אמת זו היא היות נאמן למה שעולה מתוכי, לאמוציות שלך, לאהבות שלך, לרגשות שלך. לא רק להיות נאמן, אלא לחפש ולחטט בעולם הדברים אחרי אותם הדברים שהם טהורים, שהם שקופים, שהם זכים, שהם דוברים אלי, אחרי אותם הדברים שהם כל כך מפשיטים אותך מכל הלבוש האורגני־עובדתי שלך. שהם, כביכול, מזון לאותו החלק המפשט שבך... ביקצור, אותם הדברים שהם כה טבועים ושוזרים בזכרונות שלנו, במוסיקה הקלסית שלי, בימי חורף אפורים, ארוכים, עצובים ומסתוריים, בשקיעות של ימי אביב, ב..."

וכך היה ממשיך ולומד מתוך שקידה והתמסרות, ממשיך ומחטט ומבקש את האלוהים היושב בתוכו ומיחל לשמוע ממנו את צו החיים, את המעשה שעליו לעשות. והנה מתפרסם באי"ה "הספר הלבן" הצ'מברליני והוא, כשבתו בלונדון הברייה, מזדעזע ורוגז, אבל עיניו פקוחות לראות את האמת הערומה ומתוך כך את הדרך שעלינו לבור לעצמנו. במכתבו מיום 10.4.39 הוא רושם:

"ולנו בארץ צפויה הסכנה הגדולה האורבת לכל נתקף היום — להשכח. משום ששוכחים כעת בִּירְגֶּע... אותנו יכולים למכור היום בזל הזול, ואיש לא ישים לב, ואף לא יכאב יותר מאשר בוקר אחד או ערב אחד וחסל. איני יודע אם יש לי רשות להגיד לכם דבר, אבל יש לי הרגשה שבכל זאת אין עושים אצלנו די. מעולם לא עשו אצלנו די לפני שהיה מאוחר. לדעתי צריך להמציא כסף מתחת לאדמה, לעשות הכל ולקנות אדמה בלי סוף ולהבריח עולים בלי סוף; התפשטו אניות זו אחר זו — עליכם להעלות מספר מדהים של עולים ולתקוע חלק מהם על האדמה החדשה, ואין מה לאמר שצריך כסף בשביל עוד דבר... "שהויתי כאן לימדתני דבר שלעולם לא הייתי לומדו בארץ: העולם הרחב, אירופה זו עם מחשלותיה ועם המון העם הנם מפלצת טורפת, רעבה, צינית, אכזרית וקרה. שכחתי ונכפית טובה וחסרת־מצפון; אסור, אסור להאמין להם..."

בדעתנו היום את בריטניה הפועלית, את ארצות הברית ואת האומות המאוחדות — מה מכאיבה ומדכאה האמת הנבואית הזאת, שיחיעם חוה לפני שמונה שנים!...

בחודש יולי עמד בבחינות והצטין בחימיה ובבוטניקה, שני המקצועות שנתחבבו עליו, וימהר לשוב ארצה — הביתה. באוירת הארץ עוד הדהדו "המאורעות" ובאוירת העולם כבר הדהד צחצוח החרבות. היה ברור לו שלשנה הבאה לא יצא מן הארץ ונרשם כסטודנט באוניברסיטה על הר הצופים. אבל עיניו — רחוק מהן השקט. מה יהיה גורלנו בפרוץ מלחמה? ועד שהוא תוהה ובוהה בשאלה זו והמלחמה פרצה. הוא נותן ידו להתגייסות, אבל — הדגיש והכריז — לא לצבא־הברית, כי אם לשרות לאומי. לא יצאו חרשים מרובים והוא עוזב את ספסל הלמודים, באמצע שנת ת"ש, ונכנס לשרות לאומי. נכנס בראשו ורובו, בהתמסרות כל היותו ותחושתו, ואם כי הימים קשים וחמורים, מלווים לבטים וחרדות, הנה עיניו בהירות ונפשו שקטה. דומה שפסקו התהיה והבהיה, ואינו שואל יותר לנתיב, כאשר

ברור לו, כנראה, כי הפעם מצאו. והוא דורך בו בעור. „אל תדאגו לי“ — הוא כותב להורים — טוב לי, טוב מאד אפילו. ובשוטטו בהרים ובבקעות, בערבי ירח ובאישוני לילה, צעדינו בטוחים וקולו מפזם. שלימות־רוחו באה לידי ביטוי במכתביו אל חברתו, שלפעמים ארוכים הם ולפעמים קצרים. אבל לא תמיד תכופים. הוא שקוע ב„ענין“ ביהודה ובשרון ובגליל העליון. וביקוריו בבית ואף ראינותיו עם חברתו נדירים הם. בשבוע שאחרי חג השבועות בשנת תש״ב הוא מקבל חופשה של שבעה ימים כדי להכנס לחופה, ביום י״ סיון, עם חברתו בחירת־לבו רמה לבית סמסונוב, במושבת חדרה, וככלות „שבעת ימי המשתה“ הוא חוזר לשדות, לשבת בלול באחד הישובים בגליל העליון, לרגלי תפקידו.

היתה לי שעה טובה אמש — הוא כותב לרעייתו בחורף 1943, — והייתי לבדי בלול הריק. שגשם תופף על גבו וסילוני רוח מתגנבים בהרכי וטיפות גדולות מתקבצות לאט, אישם איפה בסדקי הפח ונופלות על השמיכה ועל הספר ועל הארץ. והריני עומד חלוץ מגפים בקבקי־עץ העבים של ידידי. וכלום יודעת את מה זה כשעוברת עליך רוח ואתה שואג מעומק גרונו ומסלטל סלטולי כנסייה שיש בהן און ויש בהם הר של כתלים וגון של אפולונית ומלוודיה שנכנסת מתחת לנפשך והופכת אותה על צדה עד שבעל כרחך מתנפנפות ידיך וגופך נע ונד ואתה קומט מצחק ועיגך מבליטות ואינך יודע מדוע קסמו ללבך דוקא המלים: „Agnus Rei“

אולם אלה הן תחושות רגע, רובו של זמנו שקוע בשדות, במלוא התפקיד, במשמעת יבשה: „העבודה כעת קשה באמת — הוא כותב בשנת 1944 — הרגלים עובדות יום יום; הגעלים נאכלות ואני כובש הרים ובקעות, יוצא בחשכה והיום מאיר עלי אם בגבעות חשופות, זרועות אבנים ואם בודיות שנחל לא נחל מפכפך בהן ושכמתי דשא רכים בהן והם רטובים מסל... מה יהיה אח״כ? אני יודע באמת... ואני בוחר לא לחשוב...“ כי בשעה שנתן חופש למחשבותיו סביב ה„ענין“ שלו — היה רואה שחורות. ולא מצד החיילים הפשוטים, העומדים בשורה, „המזוהמים, פרועים, מגודלי זקן ומפויחים, כשקיבתם מלאה מיני תבשילים משונים. אך מצב־רוחם טוב מאין כמוהו אלא מצד „הגדולים“ האחראים, מתווי־השבילים, ומכווני־הכיוונים, ש„שדרותיהם רפיוות ומחוותיהם הפכפכים והם שמגדריקים קלוקלים“, בסופו של דבר יטיפו להבלגה ולרכרוך, גם בשעה שבר־ביתנו יבגוד בנו בגידה מכלה ומהרסת...

סיפוק־רוחו התחשל בשעה שהוטל עליו תפקיד של מדריך ומתכן. הכרת האחריות שהיתה חלק באפיו, נוספה אל המסירות שהיתה טבועה בו — והוא מצליח בעבודתו, עד כדי לראות בה שליחות של חייו. ובאותו זמן הוא נתון בשני עולמות שהם אחד: „החרבת „השרות“ והעמקתו וחלום־נפשו על בית קטן לו ולחברתו: „למה לי לספר לך — הוא כותב לה באחד המכתבים — ספורים על מה חשבת יעל מה אני מהרהר — ומהרהר לרוב תוך כדי הליכה, בשעה שהרגלים נושאות אותך בדרך ובלא דרך ולפינך גבו של חברך ומעליך שמש חמה למדי, מהרהר ורואה תמונות ומחשב חשבונות וסוגר אותך ואותי בתוך ירק ומים וחיים שבתנועה ושקט בנשמה וכו' וכו' — למה, אני אומר, להאריך במיני מגמומים, — מוטב שאעתיק לך שיר קטן של ש. שלום:

„כי נפגשנו איצן, כי טיילנו בנן,

נהר לו שיחנו על בית קטן,

על בית קטן בארצנו בכפר,

חלון הפתוח תמיד לאפר

וסוכה ועצים וכברת אדמה

מקצוי הצפון או לבנו המה:

בית קטן.....“

כה חלפו חמש שנים עד קיץ 1945, כשהמלחמה העולמית נסתיימה והשאלה „מתי אעשה לביתי ז׳“ צפה בהריפות, ביקש חופשה לשנה, למען יגמור את לימודיו באוניברסיטה. אחרי שהיות מרובות ניתנה לו חופשה, בא עם רעייתו לבית הוריו בירושלים. ובשעה שהיא הרביצה תורה לילדים בבית הספר התיכוני, ישב הוא על ספסל הלימודים והמשיך בנקודה

בה הפסיק בקץ 1941, בחימיה ובבוטניקה. והטיל על עצמו „לעשות שתי שנים בשנה ורבע“.
הוא לומד ימים ולילות בכתלי האוניברסיטה, ליד השלחן בחדרו ובפינה בגן. אך דעתו
אינה מוסחת גם מ„הענין“. מפעם לפעם יצא אי-שם, כאילו כדי להתכבד ולהתרענן, ובשובו
פניו נסוכים ערפיליות.

שוב ניטל השקט מעולמו. נוסחאות חימיה וצילילי מלודיות; השתקעות בספרים
עבים ורדוף־מחשבה על חבריו המשוטטים אותה שעה בשבילים פתלתולים בסתר־הירים;
התכוננות למחר האפור והבלתי נודע והחלום והערגה לבית קטן בתוך ירק ומים — כל אלה
הובעו בשרטוטי־פניו ובנצנוצי־עיניו, וקסמו לדמותו קסם של מחשבה והזיה, ערפיליות
ובהירות; תוגה וצהלה, יגילוי וכיסוי ועל הכל — טוב ומסירות, כנות ונאמנות.

ובבית היה אור. אור זורח משני לפידי־חיים שמלאוהו בכל פינה ובכל זווית: הוא
והברתו, שניהם תמירים ומשגשים, רווי־טל נוער, רונני־בוקר וערב וגושאי תשוקה לחיים
של מחר. אולם אהה, אחד האורות לקה מהר...

בסעודת ליל שבת המשפחתית של ט"ו בסיון תש"ו שנערכה הפעם לא בבית אבא,
כנהוג מימים ימימה, כי אם בבית האח הבכור, התבלט הוא בכל הדור: זקוף קומה כתמר,
צלול־עינים כמים עמוקים וזכים, אציל־פנים כבעל נשמה יתירה, ודוק שקוף של תוגה
פרוש עליו; מיעט בדיבור, שלא כדרכו, והיה כמקשיב להדים רחוקים. האם בחינות הגמר
שנועדו לעוד שבועים — אכפו עליו אן פעמי גורלו הדהדו לו?

שלא במתכוון ניטו העינים אליו, אל ההדור והנאה, הפיקח והטוב, ושפתי אמה
לוחשות: ישמרהו לנו אל. והיא לא שיערה, וכל המסובים לא שיערו, שסעודת ליל־שבת
משפחתית זו יחד אתו, אחרונה היא, האחרונה לבלי שוב... קול גורלו כבר קרא לו מאתמול...
בחצות ליל, אור ליום י"ח סיון שנת תש"ו יצא יחיכם למשמרת ההגנה על קיום
הברית שהממשלה האנגלית החלה להפירה מזה שנים, בגורה על העם היושב בציון לבלתי
היות לו נחלה בה ובסגרה את שערי ארץ בפני פליטי ישראל ושרידי הדופקים עליה. הוא
וקבוצת מרעיו הלכו בשליחות אל עבר אכזיב. יריות של צבא אנגליה שהופקד להגשים
את גזירות הבגידה פגעו בו ופתיל חייו נפסק. החיים שהתחילו עם כרייתת הברית נכרתו
עם הפרחה בידי מפיריה. הנשמה שירדה בגליל יצאה בגליל ועוד לא מלאו לה על פני האדמה
עשרים ושמונה שנים שלמות...
יחיכם איננו...

ממכתבי יחיכם

על ההדרכה, על שיחי־הפטל, על העתיד ועל הסתיו

שלשה קטעי מכתבים, מתוך צרור מכתביו של יחיכם ז"ל
העומד להתפרסם בקרוב. הקטעים מן השנים 1942—44.
משנות ההדרכה.

א.

— 1942 :

מצב הרוח אינו מרומם מאד. חדשים של עבודה בתנאים קשים למדי ובמקצוע אחד
פחות או יותר מצומצם, המאמץ הגופני שהוא גדול למדי ועוד סיבות מסיבות שונות —
כל אלה כבר מעיקים קצת. רוצים לגמור — למרות הענין הרב. בדרך כלל מצאתי לא רק
ענין — אלא גם נטיה למקצוע זה, ואל תחשבי שהנטיה היא מהגון הסנובי־תלבשתי או
מ„הרכיבה־על־הסוס“. זהו מקצוע ממש. יש בו אמונת רבה, מחשבה, דרכים חדשות, ומקור
רב למדי לביטוי, והגשמה של הכרה קיבוצית הפועלת ודורשת את חלקה גם אצל